

PAPER DETAILS

TITLE: LOZAN'DAN GÜNÜMÜZE ONIKIADA TÜRKLERİNİN SORUNLARI

AUTHORS: Elçin MACAR

PAGES: 35-52

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5362>

LOZAN'DAN GÜNÜMÜZE ONIKIADA TÜRKLERİNİN SORUNLARI

Elçin MACAR*

Özet

Bu çalışmanın konusu, 1923'te Lozan Antlaşması imzalandığında Onikiada'nın İtalya'ya ait olduğu ve Yunanistan'a II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1947 Paris Antlaşması ile devredildiğinden dolayı, Lozan Antlaşması'ndaki azınlık haklarından yararlanamayan; Yunanistan'daki Türkler denildiğinde de Batı Trakya Türkleri üzerine odaklanıldığından pek dikkat çekmeyen, kenarda kalmış ve adeta unutulmuş bir cemaat olan Onikiada Türkleri'nin sorunlarıdır.

Günümüzde Onikiada Türkleri, anadilde eğitim ve okul, cami, imam, vakıf mallarının kötü idaresi gibi sorunlarla karşı karşıyadırlar.

Anahtar Sözcükler: Onikiada , Yunanistan, Azınlıklar, Türkler,

Problems Of Dodecanesian Turks Since The Lausanne Treaty

Abstract

The subject of the article is the problems of Dodecanesian Turks, who were neglected, weren't called attention to and mostly forgotten, since Turks in Western Thrace have been the focus within the context of Turks in Greece. They couldn't have the minority rights mentioned in the Lausanne Treaty, because Dodecanese had belonged to Italy when the Lausanne Treaty was signed in 1923 and the Paris Treaty of 1947 gave the islands to Greece after the Second World War.

Dodecanesian Turks of today live through problems such as education in mother tongue and schools, mosques, imams and ill-administered foundation properties.

Keywords: Dodecanese, Greece, Minorities, Turks.

* * *

Bu çalışmanın konusu, 1923'te Lozan Antlaşması imzalandığında Onikiada'nın İtalya'ya ait olduğu ve Yunanistan'a II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1947 Paris Antlaşması ile devredildiğinden dolayı, Lozan Antlaşması'ndaki azınlık haklarından yararlanamayan; Yunanistan'daki Türkler denildiğinde de Batı Trakya

* Yrd.Doç.Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişiler Bölümü.

Türkleri üzerine odaklanıldığından pek dikkat çekmeyen, kenarda kalmis ve adeta unutulmuş bir cemaat olan Onikiada Türkleri'nin sorunlarıdır.

Çalışmanın iki ana kaynağı bulunmaktadır: İlki, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arsivi (BCA) belgeleri, ikincisi ise Onikiada'nın 2000-2004 yılları arasındaki yerel yunanca gazeteleridir.**

2000 yılının yerel basının incelenmesi için başlangıç olarak seçilmesinin nedeni, tüzüğü Mart 2000'de Rodos Asliye Hukuk Mahkemesi'nce onaylanan "Müslüman Kardeşlik ve Kültür Derneği"nin kuruluşunun, bu cemaat üzerindeki Türk-Yunan rekabetinde yeni bir dönemin başlangıcına tekabül etmesindendir. Bu dernek üzerinden iki ülke arasında örtülü bir mücadele yaşanmaktadır.***

GİRİS

Onikiada, aslında gerçek sayısı daha fazla olmakla birlikte, en büyüklerinin sayısı oniki olduğu için bu adı almış, Ege Denizi'nin güneydogusundaki takimadaların adidir. 16. yüzyılın başlarında bir kısmı Kanuni Sultan Süleyman, bir kısmı da sonradan Barbaros Hayrettin Pasa tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Girit'in Yunanistan'a katılmasından sonra, Onikiada da Osmanlı idaresine karşı ayaklanma olmuş ancak başarıya ulaşamamıştır. 1912'de İtalyanlarca ele geçirilen Onikiada'daki İtalyan egemenliği, 1923'teki Lozan Antlaşması'na da onaylanmıştır. 1942'de Almanlarca işgal edilen adalar, savaşın sonunda da İngilizlerce işgal edilmiştir. 1947'de Paris Antlaşması ile de, "nüfus çoğunluğu esasına dayanılarak, Amerikan ve Sovyet dışişleri bakanları arasında varılan mutabakat gereği"¹ Yunanistan'a bırakılmıştır.

Onikiada Türklerinin kökeni, esas olarak Osmanlı döneminde buraya Rumeli ve Anadolu'dan yapılan yerleştirmelere dayanır. Onikiada Türkleri, diğer Onikiadalılar gibi 1925'te İtalyan vatandaşlığı alırlar. Ancak Osmanlı'dan miras kalan "Onikiada vatandası" statülerini de korurlar.² Cemaat, 1926'dan itibaren **Salam** adlı Osmanlıca bir gazete yayınlamaya başlar. İtalyan idaresi, Osmanlı'daki **millet** sistemini küçük değişikliklerle sürdürmeye devam eder. Onikiadalılar askere gitmezler, aynı zamanda kendi okul ve mahkemelerine sahiptirler. 1920'li yılların

** Kasım 2000-Aralık 2004 arasındaki bu gazetelerden yararlanılmıştır: **Dimokratiki** (günlük, sağ eğilimli, 2800 tirajlı), **Dodekanisos** (günlük, sağ eğilimli, 1500 tirajlı), **Drasis** (haftalık, sağ eğilimli, 4500 tirajlı), **Gnomi** (haftalık, sağ eğilimli, 4000 tirajlı), **Proodos** (günlük, Pasok eğilimli, 3500 tirajlı), **Rodiaki** (günlük, sağ eğilimli, 4000 tirajlı), **To Vima tis Ko** (haftalık). Bu konudaki yardımlarından dolayı, Türkiye'nin Rodos Baskonsolosu Sayın Nilüfer Feyizoglu'na teşekkür ederim.

*** Bu derneğin kuruluşundan birkaç ay sonra İstanköy'de de, aynı adla bir dernek kurulmuştur:

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ANADOLUYAHABERLER/AHA34.htm#%208>

Rodos'taki dernek 24 Mart 2002'de, genel kurulunu gerçekleştirecek, kayıtlı üye sayısı besyüzon, oy kullanan sayısı da dörtüzyirmi olarak açıklanacaktır. Üstelik onbes de Hristiyan üyeye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Dodekanisos- 26 Kasım 2001, **Drasis**- 25 Mart 2002, **Proodos**- 6 Nisan 2002

¹ Zeki Çelikkol, **Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, ikinci baskı, 1992), s. 34

² Michéle Nicolas, "Une Communauté Musulmane de Grèce (Rhodes et Kos), **Turcica**, cilt: VIII/1, 1976, s. 61

basında, Rodos'taki Türklerin 12.070, İstanköy'dekilerin 4.020 kisi olduğu belirtilmektedir.³

İtalyanlar, Onikiada'da özellikle çoğunluğu oluşturan Rumlar üzerinde ciddi bir baskı rejimi oluşturlar. 1912'de 148.832 olan Rum nüfus 1935'te 60.000'in altına iner. İtalyan muhacirler için ikiyüzelli köy insasına başlanır.⁴ Bu nüfus yerleştirme, buradaki İtalyan yönetimini mesrulasırmak amacını tasımaktadır. Okullarda İtalyanca zorunluluğu getirilirken, yer isimleri de İtalyanlaştırılır.⁵ Bir yandan Ortodokslara karşı Katolikleştirme siyaseti izlenirken; ruhanî olarak da bu bölge, bağlı olduğu İstanbul'daki Rum Patrikhanesi'nden koparılıp bağımsızlaştırılmaya çalışılır.⁶

Rodos'ta Türk ve İtalyan tebaalı Türklere karşı sürdürülen kötü muamelelerden dolayı, bunların genellikle Türkiye'ye göç etmeyi arzuladıkları ve bir kısmının mallarını çok ucuz fiyatla satmakta oldukları resmî kayıtlara geçer.⁷ 1930'lu yıllarda, geçim sıkıntısı çeken Türklerin sık sık İzmir civarına gidip geçici işlerde çalıştıkları bilinmektedir. Dahiliye Vekili Sükrü Kaya, Basvekalet'e yazdığı 20 Ağustos 1938 tarihli yazısında, bu gibilerin altı ay bu bölgede çalışıp, kazandıkları parayla da diğer altı ayı memleketlerinde geçirmeleri yönündeki isteklerini bildirir.⁸

II. Dünya Savaşı sırasında, Alman işgaliyle birlikte çekilen sıkıntı ve sefalet iyice siddetlenir, bu da sık sık Onikiada Türklerinin Türkiye'ye sığınma girişimlerine yol açar. Siginanlar, Ankara'nın emri gereği Muğla'da toplanıp, il disına çıkarılmazlar ve masrafları iskan bütçesinden karşılanır. Bu sığınmacılarla ilgili 1945 tarihli bir belgede, aralarında bulunan elektrikçi, soför, motorcu gibi meslek erbabinin sanatlarını icra edebilmeleri için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı tarafından Basbakanlık'tan, bu gibilerin Aydın, İzmir ve Nazilli gibi yerlere gönderilebilmeleri için izin istenir.⁹

Savaşı sona ermesinden sonra, Muğla sahillerine savaş zamanında sığınmış Onikiadalı Türklerin % 95'i kendi istekleri ile Marmaris, Bodrum ve Fethiye'den geldikleri yere iade edilirler. Ancak geride hiçbir bağı kalmamış, az sayıdaki Onikiadalının geri dönmek istemeyişleri üzerine, bunun uygun olduğu yorumuyla beraber, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Basbakanlık'a yazdığı 16 Ekim 1945 tarihli yazısıyla bu duruma izin verilip verilmeyeceğini soracaktır.¹⁰

I. TÜRKLERİN DEMOGRAFİK VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

I. 1-Nüfus

Adaların işgal döneminin ardından, 1947'de Yunanistan'a bırakılması, Onikiada Türkleri'nin Türkiye'ye ilk büyük göçüne neden olur. Çünkü artık cemaat,

³ Cengiz Orhonlu, "Oniki Ada'da Türk Eserleri ve Türk Nüfusu", Türk Kültürü, no:24, Ekim 1964, s. 32

⁴ BCA-(030.10 235.666.6)

⁵ Çelikkol, Rodos'taki ...s. 33

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Elçin Macar, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Rum Patrikhanesi, (İstanbul: İletişim Yay., 2003), s. 144-145

⁷ BCA-(030.10 237.604.20)

⁸ BCA-(030.10 116.811.12)

⁹ BCA-(030.10 124.882.12)

¹⁰ BCA-(030.10 124.882.16)

ya Yunan vatandasi olmak ya da Türkiye'ye göç etmek seçenegiyle karsi karsiyadir.¹¹ Bu dönemden itibaren bir "Yunanlastirma" politikasi da baslar ve sistematik hale gelme eğilimi gösterir. Bunun getirdigi rahatsızlıklar, Türkiye'ye göçü hızlandırmis, göçenlerin çoğu Ege kıyısına yerleşmiştir.*

1947'deki nüfus sayımına göre Rodos'ta 94, İstanköy'de (Kos) 51, Leros'ta bir Türk vatandasi; Rodos'ta 4321, İstanköy'de 1726 müslüman mevcuttur.¹² Türkiye'nin 1965'ten sonraki nüfus sayımlarında "din", 1985'ten sonra da "anadil" üzerine sorular sormaması gibi, Yunanistan da bu soruları 1951 nüfus sayımından beri sormamakta, bu nedenle bu cemaatin kaç kisi olduğu resmen bilinmemektedir. Ancak, örneğin 1966'da Rodos'ta 3000, İstanköy'de 1300 Türk olduğu tahmin edilmekteydi.¹³

1974'teki Kıbrıs müdahalesinden sonraki atmosfer, Türkiye'ye ikinci büyük bir göç dalgası yaratır. Gelenler, özellikle İzmir-Karsiyaka ve Marmaris'e yerleşirler. 1974 Temmuzunda için Nicolas'ın verdiği rakamlara göre, iki adada 4000 müslüman bulunmaktadır ve çoğu da Yunan vatandasidir. Bu dönemde, Türk vatandaşlığını koruyanların 750-800 kisi olduğu sanılmaktadır. Rodos'takiler genellikle kale içinde veya hemen onun dış mahallelerinde yerleşiktirler. Şehrin çıkışındaki Girit mahallesinin nüfusu 150-200'dür ve bunun üçte biri Türktür. Kandilli, Uzgur, Salakos, Ganiahmet, Lindos ve Katavia köylerinin her birinde dörder beser aile vardır. Rodos'takiler genellikle günlük yaşamına karşın, İstanköy'dekiler esas olarak şehrin iki kilometre dışındaki Germe köyünde yaşamaktadırlar. Germe'nin 1922'deki nüfusu 771 iken, 70'li yıllarda 1000 kadardır ve dörtte üçü müslümandır.¹⁴ Nicolas'ın 1970'li yılların ortalarındaki gözlemlerine göre, çocuklar çok az türkçe konuşabiliyorlardı. Ama yaşlılar yalnız türkçe konuştuklarından aralarında iletişim sorunu yaşıyordu. İstanköy'de ise durum tersineydi ve çocuklar da iyi türkçe konuşabiliyorlardı.¹⁵ Bu muhtemelen İstanköy'deki cemaatin bir arada yaşaması ile açıklanabilir.

Rodos'ta baskonsolosluk da yapmış olan Zeki Çelikkol'un verdiği rakamlara göre 1990'li yılların başında artık Rodos'ta 2000, İstanköy'de 900 kadar Türk mevcuttur.¹⁶

I. 2-Ekonomik Durum

Türkler arasında her dönem, hemen her ekonomik sınıftan insana rastlamak mümkündür. Ancak elimizde 1970'li yıllardan öncesine ait pek gözlem bulunmamaktadır.

1970'li yıllardaki turizm patlamasından dolayı toprak çok değerlenmiş, böylece toprak sahipleri ayrıcalıklı bir hale gelmişlerdir. Bu durum, "yunanlastirma"

¹¹ Nicolas, aynı makale, s. 62

* Türkiye'deki Onikiadalılar uzun süre, diğer göçmenlerin aksine bir örgütlenmeye gitmemişlerdir. Muhtemelen 1990'li yılların sonunda, İzmir'de bir "Onikiadalılar Derneği" kurulmuş ancak faaliyetleri yılda bir kez yemekli toplantıdan öteye geçememiştir.

¹² Dodekanisa..., s. 375-380

¹³ Zeki Çelikkol, İstanköy'deki Türk Eserleri ve Tarihçe, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990), s. 3

¹⁴ Nicolas, aynı makale, s. 65-66

¹⁵ Nicolas, aynı makale, s. 64

¹⁶ Çelikkol, Rodos'taki ... s. 35

için uygun bir ortam yaratmış, toprakını satıp Türkiye'ye giden sayısını arttırmıştır. 1970'li yılların gözlemine göre, gençler genellikle Türkiye'de okuyup, geri dönmektedirler ve en büyük sorunları işsizliktir. Eğitimin getirdiği bilinç ve işsizlik ortamı genellikle Almanya, Belçika, Hollanda gibi ülkelere göçü de beraberinde getirir. Bu eğilim nedeniyle genç kızların durumu daha da kötüleşir. Görücü usulü ile Türkiye'den biriyle evlenmek iyi bir şans olarak kabul edilir. Topragi olmayan Türklerin geliri ise oldukça azdır. Ya küçük ölçekte tarım yapmaktadırlar ya da demircilik, boyacılık, garsonluk, duvarcilik, ayakkabi tamirciliği, yogurtçuluk, firincilik, sütçülük ve seyyar satıcılık gibi işlerle meşgul olmaktadır. İstanköylülerin ağırlıklı işi ise tarlalarda sebze meyva toplayıcılığı yapmaktır. Nicholas, 70'lerin ortalarında 750 kadar Türk'ün konsolosluğa "kaydolduğunu," oradan "maddi himaye" sağladığını iddia eder.¹⁷

1970'lerdeki bu Onikiada-Türkiye- Onikiada-Avrupa trafiği, daha sonraki yıllarda, Türkiye'ye giden gençlerin geri dönmemesi şeklini alacaktır. Artık aşağı yukarı her ailede Türkiye vatandası bulunduğu, bunu özellikle Türkiye'de ev ve arazi almak için kullandıkları, hemen herkesin Türkiye'de adeta bir garanti olarak ev sahibi olduğu genel bilgilerdendir.

II. TÜRKLERİN SORUNLARI

II.1-Okul ve anadilde eğitim sorunu

İtalyan yönetimi döneminde Türkler çocuklarını eğitim için genellikle Türkiye'ye gönderirler. Rodos Valisi Mario Lago, 1934'ün agustos ayında cemaat heyetini çağırıp, Türk çocuklarının İtalyan okullarına yerine, Türkiye'ye eğitime gitmelerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir. İtalyan okullarının kalitesinden söz ettikten sonra da, üniversite için çocukları İtalya'ya göndermek amacıyla, her türlü fedakarlığa hazır olduğunu belirtir ve heyetten, bunu cemaate nasihat etmesini ister. Ayrıca heyete, Türkiye'de eğitim görmekte olan İtalyan tebaası Türk gençlerinin "bazı tasikin hislerle mesbû [dolu]" olduklarını, bundan duyduğu rahatsızlığı aktarır. Okullarda her türlü yeniliğe izin verileceğini, Türkiye'de olduğu gibi latin alfabesinin kullanılmasına hiçbir engel olmadığını,¹⁸ eğitimin geliştirilmesi için ne talep edilirse yerine getirileceğini ekler.¹⁹ Böylece eğitimin Onikiada içinde gelişmesini, Türklerin Türkiye ile mümkün olduğunca az ilişki kurmasını hedeflemektedir.

Savaşın hemen ertesi, tüm Onikiada halkı gibi Türk cemaati için de belirsiz yıllardır. Cemaat bu dönemde özellikle eğitim sorunuyla boğusmaktadır. 24 Nisan 1946'da İstanköy Türk Cemaati Baskanı Nazım, TBMM Baskanı Abdülhalik Renda'ya yazdığı mektubunda, 33 yıldır varolan iki ilkokulları bulunduğunu; altı öğretmen, 164 kız, 176 erkek öğrenci ve okul dışında da 80 kız ve 30 erkek çocuğa sahip olduklarını, geçim sıkıntılarından dolayı bu okulların Türk Milli Eğitim Bakanlığı'nın himayesi altına alınmasını ister.²⁰ Rodos Türk Okulları Müdürü Ali Rıza İdrisoglu ise, Rodos'taki Türkiye Baskonsolosluğu'na 18 Eylül 1946 tarihli

¹⁷ Nicolas, aynı makale, s. 67-68

¹⁸ Oysa, daha birkaç yıl önce *Selam* gazetesinin sahibi Mehmet Kadri'nin, gazetesini latin harfleriyle yayınlama isteği reddolunmuştur.

İsmail Tevfik, *Oniki Ada Matbuatı*, (Hariciye Vekaleti, 1932), s. 3

¹⁹ BCA-(030.10 237.604.23)

²⁰ BCA-(030.01 90.559.8)

basvurusunda, bir ders kitabı listesi sunar ve bunları Türkiye’den talep eder. Listedeki 1.-5. sınıflar ve orta birinci sınıf dahil olmak üzere, Rodos’taki öğrenci mevcudunun 780 olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Disisleri’nin bu isteğine Milli Eğitim Bakanlığı, okul kitaplarının döner sermayeli bir kurum tarafından basıldığından bahisle, istenen kitapların parasız olarak gönderilmesine imkan olmadığı şeklinde bir yanıt verir.²¹

1947’de Onikiada’nın Yunan hükümetine devri üzerine yeni idare, Türk okulları için tahsisat vermez. Onikiada Maarif Müdürü yardımı “arzu etmelerine rağmen”, Yunan hükümetinin mali durumunu gerekçe göstererek, cemaat temsilcilerine Türk Konsolosluğu’na müracaatı tavsiye eder! Konsolosluğun bu konuda hazırladığı rapora göre; düşük vakıf kiralarnı yükseltmeye çalışan ve iyi gelire sahip cemaat üyelerinden yardım tahsili için çalışmalar yapan cemaatin, birkaç aya ihtiyacı vardır. Bu arada aylıklarını düzenli alamayacak olan öğretmenler işlerini bırakmak zorunda kalacaklarından, Rodos’taki sekiz okul kapanma tehlikesi ile yüzyüze kalacaktır. “Bu kötü durumdan ancak hükümetimizin acil yardımıyla kurtulunabilir.” Bunun için ayda 250 dolar yeterli olacaktır. Yukarıda bahsedilen çalışmalar gerçekleştirdi takdirde, bu yardımın bir süre sonra azaltılması hatta tamamen kesilmesi de mümkün olabilecektir.²²

Disisleri Bakanı Hasan Saka, Başbakanlık’a 24 Haziran 1947’de Rodos Baskonsolosluğu’ndan gelen ve gelecek için öneriler de içeren raporun önemli gördüğü kısımlarını şöyle özetler: Fasizm idaresinin son devrinde Onikiada’daki cemaat okulları tamamen kapatılmış, İngiliz işgaliyle cemaatlere serbesti verince, Rodos ve İstanköy’deki 10 Türk ilkokulu yeniden açılmıştır. Cemaat öğretmenleri arasında öğretmen okulunu ya da liseyi bitirmiş bir kişi bile yoktur. Zaten Onikiada’da İtalyan okullarında orta tahsilini bitirenler ancak bes-altı kısıdan ibarettir. Büyük çoğunluğu ilkokula bile devam etmemiş, Türk kadınlarının milli duyguları hayli zayıflamıştır. Rum Metropolit, İtalyanlarla evlenecek Rum kızlarını aforoz edeceğini ilan etmiş, buna mukabil, İtalyanlarla evlenen Türk kızı sayısı hiç de az olmamıştır. Türklerde hakim kanaat, bundan sonra burada yasama imkanı kalmayacağı bu yüzden buradan ayrılmak gerektiridir. Tek kurtuluş çaresi olarak, Türkiye’ye göç görülmektedir. “Eğer Onikiada Türklerinin yerlerinde kalması devletimizin siyaseti icabı, millî bir zaruret ise bu millettaşlarımızdan korunmaları ve kalkınmaları için gerekli yardımları esirgememeliyiz.” Su önlemler alınabilir; Türkiye’den ehliyetli üç-dört öğretmen göndermek, okullar için gerekli kitap ve araç-gereç temini, “tahsil ve tecrübe görmüş, millî karakteri sağlam birkaç yurttaşımızın buraya gelerek munasip surette Türklerin arasına karışmaları ve yavaş yavaş cemaat işlerinin basına geçmeleri,” bundan sonra Türkiye’ye gelecek Onikiadalı Türk çocuklarının hiç olmazsa bir süre için geriye dönerek mesleklerini ifa etmelerinin mecburî kılınması, Onikiada Türklerinin Türkiye’ye göç etmelerine ve tâbiyyet değiştirmelerine kesinlikle izin verilmemesi ancak ziyaret, tedavi, iş maksatlarıyla mümkün olduğu kadar sık Türkiye’ye gidip gelmelerinin sağlanması, Türkiye ile Onikiada arasındaki ticari ilişkilerde dikkat çekmeyecek şekilde Onikiadalı Türk tacirlerin korunması, Onikiada’da açlık tehlikesi başgösterdiği takdirde, Türkleri açlıktan kurtarmak için gerekli yardımların yapılması, ihtiyarlık,

²¹ BCA-(030.10 239.613.23)

²² BCA-(030.10 256.725.22)

hastalık gibi sebeplerle hiçbir fayda sağlamayan hatta cemaate yük teskil eden kisilerin Türkiye'ye gelmelerine izin verilmesi. Rapor su cümlelerle sona erer:²³

“Eger devletimizin siyaseti icabi Onikiada'daki Türklerin yerlerinde kalmaları matlup [istenilen sey] ve mültezem [gerekli] degilse, bu Türklerin maddî ve manevî sefalet içinde tamamen kaybolmamalarının tek çaresi bunların imkânların müsaade ettiği en uygun şartlarla tedricen [yavas yavas] yurdumuza göçmeleridir.”

1972 yılında Türklerin son açık okulu olan Süleymaniye Medresesi kapatılana kadar, Rodos'ta Girit mahallesinde, Gani Ahmet'te, Uzgur'da, Kiziltepe'de, Salakos'ta, Mikse'de, Lindos'ta ve Hurmalı Mescit'in avlusunda Türk okulları mevcuttur.²⁴ İstanköy'deki okul sayısı ise üçtür.²⁵ Söz konusu okullar çeşitli gerekçelerle yavas yavas kapatılmış ve son olarak Süleymaniye Medresesi kalmıştır. Bu okulda da 1972 yılında türkçe tedrisata son verilirken, Türk öğretmenlerin bir kısmı emekliye sevk edilir, bir kısmına da yari-maasli olarak isten el çektilir.²⁶ O tarihten bu yana cemaat, çocuklarına anadil eğitimi verememektedir. Okullar muhtemelen, İmroz ve Bozcaada'ki Rum okullarından rumcanın kaldırılmasına misilleme olarak kapatılmıştır. Son okul olan Süleymaniye Medresesi'nin de, Heybeliada Ruhban Okulu'nun kapatılmasından bir yıl sonra kapatılmış olması dikkat çekicidir.

Bu konunun, 2000 yılında kurulan dernegin gündeminin basında geldiği görülmektedir. Başkan Mustafa Seyh'in açıklamasına göre dernegin amacı, Türk dili ve din dersi okutulmadığından kaybolma tehlikesi geçiren kültürel ve dinî gelenegin korunmasını sağlamaktır. Kale içinde faaliyet gösteren Türk okulunun (Süleymaniye Medresesi) kapanmış olması nedeniyle, çocuklar türkçeyi konussalar bile okuyup yazma eğitiminden mahrum kalmaktadırlar. Bunun dışında din eğitimi görmediklerinden ve kendilerini dinî konularda yönlendirecek manevi bir lider de bulunmadığından Kuran'ı okumaktan da mahrumdurlar. Dernegin bu konudaki önerisi, iki yıldır faaliyetlerini başarı ile sürdüren çokuluslu okulda olduğu gibi, müslüman çocukların da dillerini öğrenebilmeleri için öğleden sonraları bir okulun açılmasını sağlamaktır.²⁷

11.2-“ Müftü” ve İmam Sorunu

Yunanistan 1928 yılında yayınladığı bir emirname ile, Batı Trakya'daki müftülükleri hukukî bir statüye kavuşturmuş, Onikiada bu sırada Yunanistan'a ait olmadığı için, doğal olarak buradaki müslüman cemaat için bir müftülükten söz edilmemiştir. Ancak Yunan otoriteleri tarafından 1947'den beri gayriresmî olarak bir “Rodos Müftüsü”nün varlığı kabul edilmekte, zaman zaman Cumhurbaşkanlığı'ndan kendisine bu şekilde hitap eden yazılar gönderilmektedir.*

²³ BCA-(030.10 239.613.25)

²⁴ Çelikkol, Rodos'taki ..., s. 98

²⁵ Nicolas, aynı makale, s. 64

²⁶ Çelikkol, Rodos'taki ..., s. 97 Bina uzun yıllar Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmış, en sonunda Evkaf İdaresi'nce, sergi salonu olmak üzere Rodos Belediyesi'ne hibe edilmiştir!

²⁷ Dodekanisos, 26 Kasım 2001

* Beni bu konuda aydınlatan arkadaşım, Gümölcine'deki Dimokritos Üniversitesi öğretim üyesi Konstantinos Tsitselikis'e tesekkür ederim.

Onikiada'nın Yunanistan'a devredildiği tarih olan 1947'de yapılmış nüfus sayımına göre, Rodos'ta 11, İstanköy'de dört imam varolduğu resmî kayıtlarda görülmektedir.²⁸ Rodos Baskonsolosu'nun 20 Mayıs 1947 tarihinde Ankara'ya yazdığına göre, Onikiada'nın Yunanistan'a devrinden sonra, Yunan hükümeti, Rodos Müftüsü Süleyman Kaslioglu'nun işgal hükümetleri tarafından verilen maasını keser. Baskonsolos bunun üzerine Ankara'ya sunları yazar:²⁹

“Onikiada Türklerinin en zekisi ve ise yararı olan...Kaslioglu'nu elde tutmak bir zarurettir. Bu zatin baska tarafa siginmaga mecbur kalması Onikiada Türklerinin mukadderati bakımından pek zararlı neticeler verebilir...Bu itibarla...tahsisatinin...tarafimizdan verilmesinin çok faydalı olacağını ve ayda elli doların...kafi bulunduğunu...arzederim.”

Oysa, Onikiada Türklerini 1970'li yılların ortalarında araştırmış olan Nicolas, Rodos Müftüsü Kaslioglu'nun artık “Yunanların adamı” olarak görüldüğünü, aynı dönemde mevcut diğer imam için de, “Araptır, Türkçe bile bilmez” dendiğini yazacaktır.³⁰

Rodos'taki din görevlisi İsmail Çakiroğlu, bir tören daveti için 2001 yılında “Müftü” hitabıyla başlayan bir davetiye alınca, yerel basın bu müftü konusunu yeniden tartismaya başlamış, bunun üzerine müftülüklerin bağlı olduğu Eğitim ve Dinler Bakanlığı bir yazıyla, Rodos'ta bir müftülük olmadığı gibi, ilan edilmesinin de söz konusu olmadığını açıklamıştır. Söz konusu açıklamaya göre Çakiroğlu, sadece imamdır ve maasını Rodos Evkaf İdaresi'nden almaktadır. Genel Müdür Kondoyannis imzasını taşıyan yazıda, 17 Ocak 1928 tarihli emirname uyarınca ülkenin çeşitli şehirlerinde on müftülük kurulduğu, ancak Rodos'un bunlar arasında yer almadığı, bu nedenle Çakiroğlu'na Cumhurbaşkanlığı Halkla İlişkiler Dairesi tarafından gönderilmiş davetiyede “sehven” Rodos Müftüsü olarak hitap edildiği belirtilmiştir.³¹ Bu durum, muhtemelen Yunan makamlarının arasındaki koordinasyonsuzluğun bir sonucu olmalıdır.

Tartismaların sürmesi üzerine, Ege Bölge Sekreteri Martha Simantoni çeşitli daire ve kuruluslara gönderdiği bir yazıyla, Onikiada'da müftülük makamı dolayısıyla da müftü olmadığını hatırlatmış, buradaki müslümanların dinî ihtiyaçlarının, Güney Ege Bölge Sekreterliği'nin denetimi altında bulunan Rodos ve İstanköy'deki evkaf idareleri tarafından tayin edilen imamlarca yerine getirildiğini belirtmiştir.³²

Birçok sorunun yanında imam sorunu da, Rodos Türklerinin karşı karşıya oldukları bir sorundur. 1965'te Onikiada'da ikisi Türkiye'den, toplam 11 imam olduğu halde,³³ günümüzde Rodos'ta tek imam olan Çakiroğlu'nun dışında yalnızca bir de müezzin mevcuttur. Dernek Başkanı Mustafa Seyh, 2001 yılında bu sorunu da gündeme getirmiş, “şimdiki hocamız çok cahildir, bunun yerine adaya başka bir dinî

²⁸ Dodekanisa-Sinthikes, Nomoi, Statistikes, Hartes 1947-1997 (hazırlayan: T. A. Gerozisis), (Atina: Vuli ton Ellinon, 1998), s. 281 ve 295

²⁹ BCA-(030.10 256.725.23)

³⁰ Nicolas, aynı makale, s. 63

1974'te 90 yaşında ölen Süleyman Kaslioglu'nun mezarında “Rodos'un Son Müftüsü” yazmaktadır.

³¹ Dimokratiki, 23 Kasım 2001

³² Rodiaki, 8 Nisan 2003

³³ BCA-(030.01 64.397.15)

lider atanmalıdır,” “çocuklarımız büyüyor fakat dinlerini bilmiyorlar, bu nedenle bir din dersi hocasının atanmasını istiyoruz” şeklinde taleplerde bulunmuştur.³⁴

Rodos İmami İsmail Çakiroğlu’nun izinli olarak ada dışında olduğu bir dönemde ölen bir müslümanın cenazesi, Baskonsolosluk Sekreteri’nin yardımıyla imamsız olarak defnedilmiştir. Bu nedenle dernek, ikinci bir imam atanmasını da talep etmektedir. Ayrıca, Evkaf İdaresi’ni ikinci bir imam tayin etmemek, halihazırdaki imami da sigortasız çalıştırmakla suçlamaktadır.³⁵

Derneğin taleplerinin altında ezilen Rodos Evkaf İdaresi, 2002 yılının Ramazani’nda Rodoslu müslümanların ihtiyacını karşılamak üzere ikinci bir imamin 3 Kasım tarihinden itibaren adada göreve başlayacağını ve bayram sonuna kadar adada kalacağını duyurur.³⁶ Ramazan nedeniyle Gümüllü’den getirilen ikinci imama rağmen, derneğin de iki imam getireceği haberleri basında yer alır. Proodos’a göre adadaki müslümanların dinî ihtiyaçları bir imam tarafından bile karşılanabilmektedir. İki imam daha getirme çabasının altında diğer camilerin de hizmete sokulması amacı yatmaktadır.³⁷ Basında yer alan bu eleştiriler üzerine dernek, bir bildiri yayınlar:³⁸

“Biz dernek olarak bes yıldan beri Ramazan’da imam değil ilahiyatçı getirmekteyiz. Çünkü Rodos’ta imam vardır. Derneğimiz Rodos’a ikinci bir imam getirilmesinden dolayı vakıf başkanını kutlamakta ve ikinci bir imamin sürekli Rodos’ta kalmasını temenni etmektedir.”

Bu konuda çekilen sıkıntılara bir son örnek olarak da, izni bittigi halde Rodos’a dönmeyen Çakiroğlu nedeniyle, ölen bir müslümanın cenazesi ortada kalmış, zar zor getirilen İstanköy imami, cenazeyi saat 18.00’de gömebilmiştir.³⁹

İstanköy’de ise iki imam mevcuttur. Biri Germe’de (Platani) sürekli, diğeri özellikle ramazanlarda şehir merkezindeki camide görev yapmaktadır. Suudi Arabistan’da eğitim almış olan kıdemli imam, duaları arapça ve yunanca yapmakta; cemaat tarafından tutucu bulunan kişiliği nedeniyle, cemaatle arasında sorunlar yaşanmaktadır.⁴⁰

11.3-Vakıf Malları ve Kültürel Miras

Türk kültürel mirasının bir kısmı İtalyan yönetimi döneminde, ancak çoğu Yunan idaresi boyunca büyük bir yıkıma uğramıştır. Örneğin, Sümbüllü Hamamı İtalyanlar döneminde yıktırılmış, Eski Hamam da Yunan idaresi döneminde park

³⁴ Proodos, Rodiaki ve Dimokratiki, 5 Nisan 2001

³⁵ Proodos, 28 Aralık 2001

Bir din eğitiminden yoksun olan Çakiroğlu, Evkaf İdaresi tarafından düşük bir maaşla ve sigortasız olarak çalıştırılmaktadır. Bu konuda açılmış olan dava sürmektedir.

³⁶ Proodos, Dimokratiki, 31 Ekim 2002

³⁷ Proodos, 5 Kasım 2002

³⁸ Dimokratiki, 7 Kasım 2002

³⁹ Dodekanisos, 26 Temmuz 2003

⁴⁰ To Vima tis KQ, 10 Ocak 2002.

Dedeagaçlı olan İstanköy İmami Serif Sükrü Damadoğlu, “Türkiye’ye girmesi sakıncalı şahıslar!” dandir. “Ceza”ya benzeyen bu anlamsız uygulamanın ne ise yaradığı da ayrı bir tartışma konusudur.

yapılmıştır.* Sadırvan (Çarşı Camisi) ve Hilmi Paşa Camisi amacı dışında kullanılmaktadırlar. Enderun Camisi ikona müzesi yapılmıştır.⁴¹ İmaret, resim sergi yeri olarak kullanılmaktadır. Birçok cami kapatılmıştır. 1932 tarihli tarihî binalara dair kanuna dayanarak, Rodos'un artan turizmine yanıt vermek amacıyla, 1830'dan önce inşa edilmiş ve halen kullanılmayan camiler Rodos Arkeoloji İdaresi emrine verilmiş ancak daha sonra bunlar kiliseye dönüştürülmüştür. 1945-1960 arası bes caminin bu yolla kilise yapıldığı bilinmektedir.⁴² İstanköy'de ise, kale içindeki camilerin kapatılmış olmasına rağmen, diğerleri Rodos'a göre daha iyi durumdadırlar. Buna rağmen 70'li yıllarda sadece Germe'de iki cami açık olarak işlevini yerine getirmekteydi.

Rodos ve İstanköy'deki Müslüman vakıf malları, yöneticileri cemaat üyeleri arasından Yunan makamlarınca atanan, her iki adadaki evkaf idarelerince yönetilmektedir. Mütevelli olarak, yerel otoritelerin isteklerine boyun eğecek cemaat üyelerinin atanmasına özen gösterilmektedir.⁴³ Evkaf idareleri, hükümet temsilcisi ve Yunanistan idarî semasına göre Güney Ege Bölge Sekreterliği'nin denetimi altındadır.⁴⁴

Rodos'taki vakıfların kurucusu Kanunî Sultan Süleyman'dır. Kendi adıyla anılan camiyi, damadı İbrahim Paşa adına başka bir camiyi, imareti, hamami yaptırmış, bunların bakımı için de dükkanlar ve evler yaptırıp, tarla ve bahçeler hibe etmiştir.

Dönemin İtalyan Valisi Mario Lago tarafından hazırlattırılan ve 1925'te yürürlüğe giren, Onikiada Yunanistan'a geçtikten sonra da uygulanmaya devam edilen Evkaf Nizamnamesi'ne göre yönetilen Rodos Evkaf İdaresi, Yunan otoritelerinin çeşitli yöntemleriyle epeyce mülkünü kaybetmiş, bir kısmını da metropolitliğe hibe etmiştir! Dört cami ve 15 mescit metropolitliğe hibe edilenler arasındadır! Murat Reis külliyesinde bulunan müftü evi ve müstemelât da Rodos konservatuarınca kullanılması amacıyla Evkaf İdaresi tarafından belediyeye hibe edilmiştir. Vakıf malları, genel olarak camilerin ve kütüphanenin civarındadır. Geçmişte evkaf geliri ile, hastalar Atina'ya gönderilir, kurban kestirilir, hayır işleri ve mevlitler yaptırılırdı.⁴⁵

* Maalesef Yunan araştırmacılar, uzun yıllar boyunca Yunanistan'daki Osmanlı eserlerine ilgisiz kalmışlardır. İtalyan araştırmacı Hermes Balducci'nin *Architettura turca di Rodi* (Milano: Ulrico Hoepli, 1932) (türkçesi: Celalettin Rodoslu, *Rodos'ta Türk Mimarisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1945) adlı eserinden beri, doğrudan Onikiada'daki Osmanlı ve İslam eserlerini ele alan bir çalışma yapılmamıştır. Onikiada hamamlarına da yer veren, Eleni Kanetaki'nin Yunanistan'daki Osmanlı hamamlarını ele aldığı *Othomanika Loutra ston Elladiko Horo* adlı yayımlanmış doktora tezi (Atina: Tehniko Epimelitirio Elladas, 2004) umut verici yeni bir örnektir.

⁴¹ Çelikkol, *Rodos'taki ...*, s. 79

⁴² *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1964

⁴³ Çelikkol, *Rodos'taki ...*, s. 2

Örneğin, önce Evkaf İdaresi üyeliği daha sonra da başkanlığı yapacak olan Ziya Pekmezci hakkında bir Disisleri belgesinde şu bilgiler mevcuttur: "...Ziya Pekmezci'nin Yunan polisine senelerden beri hizmet ettiği, bütün gayesinin Rodos'taki Türk vakıf malları gelirinden faydalanmak olduğu ve Yunan amaline hizmeti gözönüne alınarak Onikiada Valisi tarafından evkaf meclisi üyeliğine tayin olunduğu..." BCA-(030.01 64.397.15)

⁴⁴ Drasis, 18 Subat 2002

⁴⁵ Nicolas, aynı makale, s. 63-64

Rodos'ta ayrıca, mütevellileri İstanbul'da yasayan ve "müstesna vakıf" statüsünü haiz iki Türk vakfi daha bulunmaktadır.* Bunlardan birincisi olan Fethi Pasa Vakfı, 1792'de Hafız Ahmet Aga tarafından kurulmuş; oğlu Fethi Pasa'nın 1799'da getirdiği, arapça, farsça ve türkçe 2000 civarındaki el yazması ile bir kütüphane ve bir asevi olusturulmuştur. Bugün kayıtlı el yazması sayısı 869'dur. Kapisında "Türk Kütüphanesi" yazan tabelasının yerini 80'li yıllarda "Müslüman Kütüphanesi" tabelası almış. Vakıf 1852'de, bugün Rodos'un simgelerinden biri olan saat kulesini de yaptırmış. Oysa 2000'li yılların başından beri ısrarla "Bizans Kulesi" olarak anılmaktadır. Kütüphane bahçesinde asure zamani asure yapıp dağıtmakta, kurbanlar kesilmekte, bayramlaşmalar gerçekleştirilmekte ve ikramlarda bulunmaktadır. Fethi Pasa Vakfı'nın en acil sorunu, perisan durumdaki kütüphane binasının onarımı ile kitapların tamirati ve uygun koşullarda korunmasıdır. Bu konudaki gecikmenin sorumlusunun da maalesef Ankara'daki Vakıflar Genel Müdürlüğü olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci müstesna vakıf ise Melek Pasa Vakfı'dır. Asıl varlığını zeytinliklerin oluşturdugu vakıf, 113 dönümlük arazilerinin 77 dönümlük kısmının dışında kalan miktarın tapusunu henüz gösteremediğinden, Yunan hazinesince el konulmuş toprakları için açılmış davalarla uğraşmaktadır.

Cemaati temsil eden "Rodos İslam Cemaati" merkezi, 1987'de kapatılana kadar Sovalyeler caddesinde bulunuyordu. Cemaat reisi aynı zamanda Evkaf İdaresi reisiydi ve hükümetçe atanıyordu. Bu duruma sözkonusu tarihten sonra Yunan otoritelerince son verildi. Artık resmen bir cemaat reisi bulunmamaktadır. Yerel basında sık sık söz konusu kültürel mirasın Osmanlı ya da Türk değil, Arap ve/veya Mısır eserleri olduğu yönünde yazılara yer verilmektedir.

11.4-Evkaf -Dernek Çatışması

Yunanistan'ın ulusal gazetelerinden *Eleftheros Tipos*'ta 22 Kasım 2000'de yer alan bir habere göre, Yunanistan'ın Ankara Büyükelçiliği'nin Atina'ya gönderdiği bir belgede, Ankara'nın Rodos'ta bir azınlık sorunu yaratma planı olduğu, Rodos ve İstanköy'de komşu ülkenin "ajani" gibi faaliyet gösteren müslümanların bulunduğu, buradaki baskonsolosluk aracılığı ile Türkiye'ye para gönderildiği gibi ibareler yer alır. Aynı belgede "Müslüman Kardeşlik ve Kültür Derneği"nin Türkiye'nin Rodos Baskonsolosluğu tarafından yönlendirildiği de iddia edilmektedir. Dernek Başkanı Mustafa Seyh, *Eleftheros Tipos* gazetesindeki habere tepki göstermiş ve derneğin baskonsolosluk ile hiçbir ilgisi olmadığını, dernek üyelerinin Yunan fakat müslüman olduklarını söylemiş ve konsolosluk aracılığı ile Türkiye'ye para gönderildiği iddialarını da reddederek,⁴⁶ "...Bizim Yunanlığımızdan kimse şüphe edemez. Biz dernegimizi sorun yaratmak için kurmadık. Camilerin durumu, dinimiz ve anadilimizle ilgili bazı sorunlarımızla ilgilenmek üzere bu derneği kurduk" şeklinde konuşmuştur.⁴⁷ *Drasis* gazetesi buna, "Truva Atı

* Onikiada'daki müstesna vakıfların mütevellileri Türkiye'dedir ve genel kural olarak kurucu ailelerin mirasçılarının en büyüğünün tayin ettiği vekil, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce bu göreve atanmaktadır.

⁴⁶ Rodiaki, 23 Kasım 2000

⁴⁷ Proodos, 24 Kasım 2000

olmadiginiza inanmak istiyoruz” diye yanit verirken,⁴⁸ Proodos konuya diger gazetelere göre daha serinkanli yaklasmistir:⁴⁹

“Trakya’daki nüfus durumu Rodos ve Istanköy’e göre tamamen degisiktir. Iste bu nedenle Lozan Antlasmasi ile orada bir azinlik oldugu kabul edilmistir. Üstelik Rodoslu müslümanlar hiçbir zaman herhangi bir sorunla karsi karsiya kalmamislardir. Nitekim Ankara da hiçbir zaman bu konuda, yani Rodos’ta azinlik varligi konusunda bir mesele ortaya atmamistir...Dün halk tarafından yapılan yorumlarda, Disisleri Bakanligi’nin yanlis ve tehlikeli bir tutum içinde oldugu ve hiç yoktan sorun yaratilmasina çalisildigi dile getirilmistir.”

Ancak Proodos da, birkaç ay sonra dernege yönelik olarak elestirilere baslayacaktır:⁵⁰

“Rodos’ta yasayan küçük bir müslüman grubu (dindaslarinin çoğunluğu ile ilgili olmayan) kamuoyu (özellikle ülke disi) nezdinde devletin kendilerine gerekli ilgiyi göstermedigi izlenimini yaratmayi hedef alan bazi çabalarda bulunmaktadır. Ortaçağ sehri [Rodos’un eski yerlesiminin bulunduğu kale içi kastediliyor-EM] içinde yasayan az sayıda müslümanın yaşam sartlari ve sehri içinde bulunan bazi eserlerin bakım ve kullanimi anılan grubun hedeflerinin merkezidir.”

Ankara’daki Yunan Büyükelçiligi’nin 2000 yili raporuna göre, Rodos ve Istanköy’de müslüman dernekleri kurulmasi Ankara’nin Onikiada’da bir azinlik sorunu yaratmak istemesi olarak yorumlanmaktadır. Yerel basinin genel kanisi, Izmir’de “Onikiada Türklerinin Kültürel Mirasini Koruma Dernegi” adi ile yeni bir dernek kurulmus olmasinin da bununla baglantili oldugu yönündedir: “Rodos’taki Türk Baskonsoloslugu’nun destegini arkasina alan Rodos’un ileri gelen müslümanlari, Yunan yönetimine yakınlık gösteren zümreyi ortadan kaldırmak için çaba göstermektedirler.”⁵¹

Yukarıda sözü edilen tarihi gelişim; vakıf mallarına gereken ilginin gösterilmemesi ve harap olmaları, çeşitli yöntemlerle bunların elden çıkışı, atamayla gelen vakıf yöneticilerine karşı cemaat içinde bir tepki dogmasını beraberinde getirmiştir. Derneğin de bu doğrultuda bir politika izlediği anlaşılmaktadır. Dernek,

⁴⁸ Drasis, 27 Kasım 2000

⁴⁹ Proodos, 24 Kasım 2000

⁵⁰ Proodos, 11 Mart 2001

⁵¹ Proodos, Rodiaki ve Dimokratiki, 5 Nisan 2001

Basında bu tartışmalar sürerken, Uzgur köyündeki müslüman mezarlığına 29 Eylül 2001’de giren yirmiiki yasındaki Ilias Yorgakis, onsekiz mezari tahrip etmiş, daha sonra polisçe yakalanmıştır. Müslüman cemaatinin ileri gelenleri benzer olayların geçmiste de yasandığını ancak ilk defa failin yakalandığını belirtmişlerdir. Sanık mahkemede, Rodoslu bir Türk’ün yıllar önce kendisine “sizi keseceğiz” dedigini, kendisinin de yıllarca bu sözün tesiri altında kalarak saldıriyi gerçekleştirdigini söylemiş, mahkeme başkanının “neden yıllarca bekledin” seklindeki sorusuna yanıt vermemiş ve pısmın olmadigini beyan etmiştir. Sekiz ay hapis cezasına çarptırılan Yorgakis’in cezası günlüğü binbesyüz drahmiden para cezasına çevrilmiştir. Olayın zamanlaması dikkat çekicidir ve bir mesaj verme amacıyla yapılmış olma ihtimalini de içinde barındırmaktadır.

Gnomi, 1 Ekim 2001 ve Rodiaki, 2 Ekim 2001

valilik, belediye, savcilik gibi makamlara gönderdiği bir şikayet dilekçesinde şunları söylemektedir:⁵²

“Vakif hiçkimseye sormadan düzensiz bir şekilde hareket etmektedir. Acaba onları kim kontrol etmektedir? Acaba bu şahıslar bölgenin kültürel ve dinî mirasının kaderi hakkındaki kararları kendileri mi almaktadırlar? Bunları kimler ve hangi kriterlerle seçmiştir? Vakıf idaresi yönetim kurulu için kaç senedir seçim yapılmamıştır? Acaba, vakıf mallarının idaresi için hizmet vermeye hevesli, bilgili kişilerin seçilmesi zamanı gelmemiş midir? Biz “Rodos Müslümanları Kültür Derneği” olarak vakıf yönetim kurulu seçilmesi yolundaki istegimizi ve taahhüdümüzü dile getiriyoruz.”

Başkan Vakıf yönetimi için, vilayet ve belediye seçimlerinde olduğu gibi, Rodos müslümanlarına idarecilerini dört yılda bir seçme hakkının verilmesini istemektedir.⁵³ Proodos’a göre ise “müslüman derneğinin amacı vakıf yönetimini ele geçirip, vakıf servetini bizzat yönetmektir. Zaten bütün kavga da bu yüzden çıkmaktadır.”⁵⁴ Drasis gazetesindeki bir yazıda ise dernek ve vakıf arasındaki gerginliğe dikkat çekilerek şöyle denilmektedir:⁵⁵

“Gelenen durumun önüne geçmenin bir başka yolu da, Rodoslu müslümanların kendi aralarındaki gerginliği fazla uzatmamaları ve birbirlerini kötülemekten vazgeçmeleridir. Çünkü bu gibi karşılıklı kötülemeler havayı gerginleştirir ve kontrol edilemez hale getirebilir. Dostumuz Mustafa [dernek başkanı Mustafa Seyh kastediliyor-EM] açık göz bir insandır ve anlar...İşler kontrol edilemez hale geldiği takdirde neler olabilir? Karşı taraftaki tilkiler ‘Rodos’ta bir şeyler olduğu’ haberini alır ve müdahale etme lüzumunu duyarlar!!! Korktunuz mu? Niçin? Bu filmi görmediniz mi? Yoksa, komsumuzun bu gibi hallerde ‘müdahalede’ bulunduğu dair aklınızda hiçbir şey yok mu?”

Evkaf İdaresi’ndeki son skandal, 2003 yılında patlar. Amacı esas olarak Rodos Müslümanlarının dinî, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak olan Evkaf, idarî olarak denetimi altında olduğu Güney Ege Bölge Sekreterliği’ne, giderlerini karşılamak üzere, iki yıl içerisinde parça parça, toplamda 330 bin avrodan fazla “bağış” yaptığı ortaya çıkar.⁵⁶ Ancak yerel basın bu olayı didik didik eder ve Bölge Sekreteri’nin Yunan devletini, kendi masraflarını karşılayamayan bir dilenci durumuna düşürdüğünü” yazarak eleştirir.⁵⁷

İstanköy’deki Evkaf İdaresi’nin durumu da, farksızdır. Oradaki dernek ise, gayriresmî olarak bir türkçe kursu açmıştır.

⁵² Proodos, Rodiaki ve Dimokratiki, 14 Mayıs 2002

⁵³ Dodekanisos, 26 Kasım 2001

⁵⁴ Proodos, 12 Subat 2002

⁵⁵ Drasis, 18 Subat 2002

⁵⁶ Gnomi, 11 Ağustos 2003

Evkaf İdaresi’nin, mal varlığı için tahakkuk eden gelir vergisini ödeyebilmek için varlıklarını satması sık görülürken, böyle bağışların yapılması çok manidardır. Bu bağışların kullanıldığı bazı faaliyetlerden örnekler: Ege Adaları’nda jeotermi uygulanması olanakları ile ilgili konferans, iki sakini olan Kınaros adasındaki jeneratörü yerleştiren ekibin adaya gidis-gelis, ilköğretimde teleöğretim konulu uluslararası konferans.

⁵⁷ Rodiaki, 13 Ağustos 2003

11.5-Cami Sorunu

Derneğin sikayetlerinden biri de, büyük bir ada olan Rodos'ta birçok cami olmasına rağmen, ibadete yalnızca iki tanesinin açık olmasıdır. 2002 yılında dernege mensup bir grup, Evkaf İdaresi'nin sorumluluğunda olan Girit Mahallesi'ndeki Hamidiye Camisi'ne giderek kapıdaki kilidi kırar ve camiye girer. Bunun üzerine bir kargasa yaşanır. Dernek Baskanı Mustafa Seyh'e göre bunun amacı, temizlik yapmak ve camiyi yeniden hizmete sokmaktır.⁵⁸

Bu konuyla ilgili olarak basının görüşlerine başvurduğu Türkiye Baskonsolosu Feyizoglu, dernek üyelerinin kültür mirası olan camilerine ilgi göstermelerinin doğal olduğunu ifade ederek dernek üyelerini savunmuş, fakat basında iddia edildiğinin tersine, baskonsolosluğun hiçbir şekilde olaylara karışmadığını belirtmiştir. Basına göre bazı çevreler Baskonsolosluk Sekreteri'nin olaylara katıldığını söylemişler, ancak bu adi geçen tarafından yalanlanmıştır. Baskonsolos, Evkaf İdaresi'nin binaları koruyup korumadığı şeklindeki soruya, “gördüğüm kadariyle vakıfa ait bütün binalar çok kötü vaziyette. Bunları belediyeye verince belediye gerekli dikkati gösteriyor. İdarenin binalara gereken ihtimami göstermediği anlaşıyor” demistir.⁵⁹

Dernek Baskanı Mustafa Seyh, camiye sandalyeler kondugundan ve mumlar yakıldığından bahisle, bunların Kuran tarafından kesin bir şekilde yasaklandığını hatırlatmıştır.⁶⁰ 2002 Ramazani'nin başlamasından sonra Arkeoloji İdaresi, kullanılmakta olan Murat Reis Camisi'ni tamirata alarak ibadete kapatır.⁶¹ Aslında bu cami de diğerleri gibi, yıllardır fiilen kullanılmayan ancak dernek tarafından tekrar canlandırılmak istenen bir camidir. Böylece kullanımına engel olunur. Bu kararla, ibadete açık tek cami olarak İbrahim Pasa Camisi kalır. Diğerleri tamire muhtaçtır.

Proodos gazetesine göre Rodos'taki müslümanlar 700'ü geçmemektedir. Dernek ise cami olayından sonra savcılığa verdiği dilekçede, 3000 rakamını vermekte ve sunları talep etmektedir.⁶²

“Son otuz yıldır söz ve düşünce hürriyetinin bulunduğu hür ve demokratik bir ülkede yaşamamıza rağmen, özellikle dini konularda bazı insan haklarından mahrum edilmekteyiz.

1-Vakıf yönetiminin derhal görevden uzaklaştırılmasını istiyoruz. Herhangi bir seçim yapılmaksızın göreve getirilen bu yönetim yirmi bes yıldan beri

⁵⁸ Proodos, 13 Subat 2002

⁵⁹ Dimokratiki, 12 Subat 2002

⁶⁰ Gnomi, 4 Mart 2002

Cemaatte, ortodoks geleneklerle benzerlik taşıyan; fotoğraflı mezar taşı veya dinî nikahın evde değil de camide kiyılması gibi, ortak bir baska mekan olmamasından kaynaklanan unsurlar da mevcuttur.

⁶¹ Rodiaki ve Proodos, 14 Aralık 2002

Caminin bahçesindeki Murat Reis türbesi, cemaatin mevlüt okutup, mum dikip adak adadığı bir mekan olarak biliniyor. Söylentiye göre, Dernek Baskanı Mustafa Seyh mum dikmeyi yasaklatmış. Bunun üzerine “mum dikme ihtiyacındaki cemaat üyeleri”, Sömbeki (Simi) adasındaki bir manastıra giderek, bu “ihtiyaçlarını” orada karşılamaya başlamışlar.

⁶² Proodos, 13 Subat 2002

yasadisi olarak görevde bulunmaktadır. Dernekler tüzüğüne göre, hükümetler bile dört yılda bir seçim yapmak zorundadırlar.

2-Rodos'a ikinci bir imamin da gelmesini istiyoruz. Halihazırda görev yapan hoca hastadır. Bu hoca hastalandığında veya izinli olduğunda ölülerimizi kendimiz gömmek zorunda kalıyoruz.

3-Çocuklarımıza din dersi verilmelidir. Zira otuz yıldan beri biz ebeveynler dahi Allahsızız. Yani Allahimizi ve dinimizi bilmiyoruz. Simdiki hoca da gerekli bilgilere sahip değildir.

4-Yabancı dil konusan diğer çocuklar gibi, bizim çocuklarımızın da anadillerini öğrenmesini istiyoruz. Bize bir dersane ve Rodoslu, Yunan uyruklu bir öğretmen tahsis edilsin. Bizim böyle bir öğretmen adayımız bulunmaktadır.”

Dernek Baskani Seyh, isteklerin yerine getirilmemesinden dolayı bunları 2004 yılında basına yineler ve yeni atanan Güney Ege Bölge Sekreteri'ne de ileteceğini belirtir.⁶³

II.6-Askerlik Sorunu

Cemaatin bir baska sikayet konusu askerlik görevine dairdir. Bir kural olarak Yunan askerleri, askerlik sürelerinin belli bir kismindan sonrasini ailelerinin bulunduklari sehirde yapabilmektedirler. Oysa Onikiadali Türklerin çocuklarına bu uygulanmamaktadır.⁶⁴ Bu da açık bir ayrımcılıktır.

II.7-Türkiye Baskonsolosluğu'na Yönelik Eleştiriler

Gnomi gazetesinin iddialarına göre, “asiri derecede köktendincilik asilanan yeni nesil müslümanlar yavas yavas ve sistemli bir sekilde Rodoslu müslümanlar arasına nifak sokmaya çalışmakta ve uygun bir zamanda ciddi sorunlar yaratmayı hedeflemektedirler”. Gazete “acaba bu faaliyetler Rodos'taki Türk Baskonsolosluğu'nun 'onayı' dahilinde mi yürütölmektedir?” diye sorar. Aynı yoruma göre, “baskonsoloslugun bu faaliyetlerden haberinin olmaması mümkün degildir.” Bundan bir süre önce Rodos'ta bir müslüman mezarlığında ve daha sonra Istanköy'de bir camide gerçekleşen saldırı olaylarının birbirleriyle bağlantılı olup olmadığı ve bu olayların Onikiada'da azınlık sorunu yaratmayı hedefleyen “malûm radikal” çevrelerin bir provokasyonu olup olmadığı da gazetenin soruları arasındadır.⁶⁵

Dimokratiki gazetesinin dernegin faaliyetleri ile ilgili sorularını yanıtlayan Rodos'taki Türkiye Baskonsolosu Nilüfer Feyizoglu, dernegin girişimlerinin yerel topluma ve yönetime karsi bir tutum olmadığını, çatismanin Evkaf Idaresi'nin yönetim kurulunun tutumundan kaynaklandığını belirtir. Muhabirin, “dernegin son aylarda ileri sürdüğü çeşitli konular sizin Rodos'ta göreve baslamanızdan sonraya rastlamaktadır. Bu bir tesadüf müdür?” şeklindeki sorusuna Baskonsolos, böyle bir

⁶³ Drasis, 10 Mayıs 2004

Ancak söylenen o ki, aynı yıl Mustafa Seyh'in dükkanına yüklüce bir ceza kesilince, Seyh dernekteki faaliyetlerine son verir, ortada görülmez olur ve yerel basının hedefi olmaktan da çıkar.

⁶⁴ Dodekanisos, 26 Kasım 2001

⁶⁵ Gnomi, 11 Subat 2002

seyden bahsetmenin abesle istigâl olduğunu, derneğin faaliyetlerinin kendisine yakıştırılmasının mümkün olamayacağını belirtir.⁶⁶

Tartışmaların sıcaklığı nedeniyle, basının ilgisine hedef olan Baskonsolos, Türkiye’deki medyanın %90’ının Türk-Yunan ilişkilerinin geliştirilmesinden yana bir yaklaşıma sahip olmasına karşın, Yunanistan’daki medyanın %90’ının yerel medya da dahil olmak üzere bu ilişkilerin geliştirilmesi çabalarına karşı düşmanca bir tutum sergilediğini söyler.⁶⁷ Baskonsolos’un Yunan medyası hakkında söyledikleri, yerel basının da kendisine yönelik eleştirilerini artırır:

“...Baskonsolos basında bulunduğu Türk Baskonsolosluğu’ndan her aklına geleni söylediği halde, imamlar hakkında hiçbir şey söylememektedir. Son zamanlarda gelen ve Rodos’a yerlesen üç imam ne rol oynamaktadır? Bu ne istir?”⁶⁸

“Her yönüyle sempatik ve akıllı Baskonsolos hanımın iki ağızlı olduğunu ve diplomatik ihlallerde bulunduğunu görüyoruz. Olur olmaz her seye, (uluslararası hukuk ile) kendisine yasak olan şeylere de müdahale etmektedir. Türk ve Yunan disisleri bakanlıklarından bazı kimselerin kendisine gerçek görevinin ne olduğunu hatırlatması gerekir. Eger anlamaz ise geri alsınlar. Rodos ‘kağıt üzerinde oyunlar’ için elverişli değildir.”⁶⁹

“...Türkiye Baskonsolosu Feyizoglu’nun tutumu Rodos makamlarında ve kamuoyunda hosnutsuzluk yaratmaktadır. Rodoslu müslümanların içişlerine karışması çıkmaz bir yol hatta tehlikeli bir oyun olarak nitelendirilmektedir...ferace düstü ve gerçek yüzü ortaya çıktı. Sadece Ramazan Bayramı sırasındaki olaylar değil, daha başka şeyler de Baskonsolosun, Rodos’taki ilimli müslümanları bir tarafa itip asiri milliyetçilere kucak açtığını gösteriyor. Bir hayli zamandan beri Rodos Evkaf yönetimine karşı yürütülen savaş da bu çerçevede değerlendirilmektedir...Bayan Baskonsolos kendi amaçlarına erismek için, denetimi altındaki “Müslüman Dernegi” aracılığı ile hiçbir dayanağı olmayan gerekçelerle Evkaf ve Evkaf yönetiminde yer alan kimseler aleyhinde iftiralarda bulunarak bunların itibarını sarsmak istemektedir.”⁷⁰

Ayrıca yetki alanının sadece Rodos olduğu, oysa kendisinin bu yetkisini kendi kendine, Limni, Sakiz, Sisam, Midilli gibi Kuzey Ege Adaları’na da genişlettiği vurgulanır.⁷¹

Feyizoglu, Atina’da yayınlanan Prooptiki gazetesine göre, “belirli bir plan dahilinde hareket etmekte ve Onikiada’da bir azınlık sorunu yaratmak istemektedir”. Ayrıca “1974 Kıbrıs Türk ‘istilası’nın mimarlarından Turhan Feyzioğlu’nun kızı” olarak gösterilir.⁷²

⁶⁶ Dimokratiki, 19 Mayıs 2002

⁶⁷ Proodos, 3 Kasım 2002

⁶⁸ Dimokratiki, 4 Aralık 2002

⁶⁹ Dimokratiki, 15 Aralık 2002

⁷⁰ Gnomi, 16 Aralık 2002

⁷¹ Drasis, 14 Temmuz 2003

⁷² Rodiaki, 29 Temmuz 2004

Bu iddia doğru değildir.

SONUÇ

Günümüzde Rodos Baskonsolosluğu'na kayıtlı yalnız Türk vatandasi olan 100 kadar cemaat üyesi çok sayıda da çifte vatandas mevcuttur. Baskonsoloslugun verdiği kesin rakama göre, Rodos cemaati 3700 kisiden olusmaktadır ve bunun üçte birinin çifte vatandas olduğu tahmin edilmektedir. Istanköy cemaati ise, 1500-1600 kisidir.

Onikiada Türklerinin İtalyan idaresi döneminde, azinlik olmalarından dolayı İtalyanlar açısından Rumlar kadar bir tehdit olarak görülmedikleri anlasılmakta, bu dönemin asil sorununun ekonomik olduğu görülmektedir. Kimlige ait sorunlar esas olarak Onikiada'nın Yunanistan'a devrinden sonra baslamistir. 1970'lerdeki turizm patlamasına kadar geçim sikintisi yasanan bölgede, ekonomik engeller eğitimin önündeki asil sorunu olusturmaktadır. Yunanistan'ın baskilarinin yoğunlastigi dönem, Türkiye ile Kıbrıs nedeniyle iliskilerin gerginlestigi 1960'li yıllardır. Bu dönemden itibaren cemaat üzerindeki baskılar her geçen gün artacak, okullarin kapatilmasina kadar varacaktır.

Günümüzde bakildiginda, Yunanistan'ın ünlü turistik adalari olan Rodos ve Istanköy'ün Türkleri, hem sinifsal hem de kültürel açılardan Batı Trakya Türkleri'nden oldukça farklıdır. Batı Trakyalı Türklere oranla "daha kentli" olan bu iki cemaat, Batı Trakyalılar gibi belli merkezlerde değil de örneğin Rodos'ta daha dağınık ve Yunanlarla içiçe yaşamakta, tarımla değil ticaretle uğrasmakta üstelik bunu genellikle turistlerle yapmaktadır. Hiçbir zaman bölgede çoğunluk olmadığı, ayrıca 35 yıl İtalyan egemenliğinde kaldığı için nispeten kozmopolittir ve bu durum günlük yasayisinda etnik ve dinî kimlik vurgusunu kısmilestirmektedir. Bu durum, - örneğin Sadi Nasuhoglu'nun Rodos Türk cemaati içinde bir ağırlığı olsa da- içinden bir cemaat lideri çıkaramamasinin da önemli nedenlerindendir.

Bu nesnel kosullarin yanında, bugünkü sorunların ortaya çıkisinda, Onikiada'nın Yunanistan'a devredilmesinden sonra resmî otoritelerin çeşitli yöntemlerle uyguladıkları baskıların da payı büyüktür. En önemli neden kuskusuz, anadilde eğitim hakkından yoksun bırakılmalarıdır. Bu konudaki en iyi çözüm yolu, derneğin kullanmakta olduğu "Onikiada'daki yabancı çocukların yabancı dilde eğitim yapabildikleri gibi bir hak" argümanını terketmek ve Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin vatandaşları olarak zaten bu hakka sahip olduklarını vurgulamak, gerekirse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gitmek olduğu düşünülmektedir.

Avrupa Birliği üyesi bir ülkede hâlâ bu tür sorunların yaşanması, kabul edilebilir ve açıklanabilir bir durum değildir. Birlik, aday ülkelerden azinlikların haklarının korunması için beklentiler içerisindeyken, üye ülkelerdekilerin sorunlarının çözümü yolunda gerekli duyarlılığı göstermesi gerektiği varsayım olarak ileri sürülebilir.

KAYNAKLAR

ARSIV

Başbakanlık Devlet Arsivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arsivi:

(030.10 237.604.23), (030.10 235.666.6), (030.10 237.604.20), (030.10 116.811.12), (030.10 124.882.12), (030.10 124.882.16), (030.01 90.559.8), (030.10 239.613.23), (030.10 256.725.22), (030.10 239.613.25), (030.10 256.725.23), (030.01 64.397.15)

KITAPLAR

- Çelikkol, Zeki; İstanköy' deki Türk Eserleri ve Tarihçe, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990)
- -----; Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, ikinci baski, 1992)
- Dodekanisa-Sinthikes, Nomoi, Statistikes, Hartes 1947-1997 (hazırlayan: T. A. Gerozisis), (Atina: Vuli ton Ellinon, 1998)
- İsmail Tevfik, Oniki Ada Matbuati, (Hariciye Vekaleti, 1932)
- Macar, Elçin; Cumhuriyet Dönemi İstanbul Rum Patrikhanesi, (İstanbul: İletişim Yay., 2003)

MAKALE

- Nicolas, Mich le; "Une Communaut  Musulmane de Gr ce (Rhodes et Kos), Turcica, cilt: VIII/1, 1976
- Orhonlu, Cengiz; "Oniki Ada'da Türk Eserleri ve Türk Nüfusu", Türk Kültürü, no:24, Ekim 1964

GAZETELER

- Dimokratiki, Dodekanisos, Drasis, Gnomi, Proodos, Rodiaki, To Vima tis Ko